
H.z. Peygamber'in Yasakları -Anlam ve Yorum Açısından Hadislerdeki Nehiyler

Sezai Engin

İstanbul: İz Yayıncılık, 2015, 360 sayfa.

Sezgin Mısır*

Kur'an-ı Kerim'den sonra sünnet İslam'ın ikinci temel kaynağını teşkil etmektedir. Sünnetin bu konumundan ötürü hadislerin anlaşılması ve yorumlanmasına dair faaliyetler Hz. Peygamber'den günümüze dek devam edegelmiştir. İslam'ın daha kolay ve doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamak amacıyla söz konusu çaba, her dönemde değişik şekillerde ortaya çıkmıştır.

Bu faaliyetlerin en önemlilerinden biri ise sünnetin bağlayıcılığına dair olandır. Hz. Peygamber'in dindeki konumunu doğrudan ilgilendiren bu bahis teferruatlı bir şekilde incelenmiş, Hz. Peygamber'in söz ve fiilleri farklı şekillerde taksim edilmiş, davranışlarının teşriî boyutu üzerinde durulmuştur. Kur'an'ın sübût açısından kat'î oluşu sebebiyle, kitapta yer alan yasakların varlığı asla tartışma konusu yapılmamış, sadece yasaklamanın boyutları ve delâleti üzerinde görüşler ileri sürülmüştür. Hadislerde yer alan ve birtakım fiil ve davranışların yasak olduğunu belirten ifadeler, uyulması gereken deliller olarak kabul edilmekle beraber, Hz. Peygamber'in teşriî açıdan yasak koyma yetkisinin bulunup bulunmadığı hususu ise sürekli gündemdeki yerini muhafaza etmiştir.

H.z. Peygamber'in Yasakları -Anlam ve yorum açısından hadislerdeki nehiyeler- (İstanbul 2015) adlı eser, ilmî kaygılar göz önünde bulundurularak hazırlanmış, konuya dair içerdiği tespitler açısından önemli bir çalışmadır. Eser, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde işaret edilen Allah Rasûlü'ne itaat ve O'nun yasak koyma yetkisi çerçevesinde, Hz. Peygamber tarafından yasaklanan bir fiilin nasıl değerlendirilebileceği konusundaki ilkeleri tespit amacıyla hazırlanmıştır. Bu ilkeler incelenirken de, sahâbeden itibaren hadis

* Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hadis Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

edebiyatının ilk dönemlerinde Hz. Peygamber'in nehiy yetkisine dair bakış açıları ele alınmış; bu noktada özellikle sebep-rivayet bütünlüğü ve ihtilâfû'l hadisın nehiylerin değerlendirilmesindeki etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, nehiylerin tarihsel arka planı ve sosyal bağlamı tespit edilerek, zihinlerde daha anlaşılır bir zemine oturtulmasını sağlamak amacıyla bizim için bu nehiylerin ifade ettiği anlam üzerinde de durulmuştur.

Giriş ve beş bölümden oluşan eserin Birinci Bölümü'nde sünnetin araştırılması ve yorumlanması çerçevesinde, tarih içerisinde sünnetin bağlayıcılığına dair taksimler ve yorumlar değerlendirilip, yapılan bu taksimlerin yeterliliği ve gerekliliği tartışılmıştır. Yazara göre Hz. Peygamber'in otoritesi ve sünnetin teşriî değeri ile ilgili tartışmaların temel sebebi, sünnetin vahiy kaynaklı olup olmadığı sorusu merkezinde ortaya çıkmaktadır. Sünneti oluşturan hadislerin rivayet şekli ve hadislerin çoğunun tevatüren nakledilmemiş olması bu sebeplerden bazılarıdır. Hz. Peygamber'in söz ve eylemlerinin bağlayıcılığı hakkındaki tartışmalar ve bu konuda ortaya atılan fikirler, tarih sahnesinde farklı düşünce ekollerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yazara göre Hz. Peygamber'in otoritesi meselesi, daha çok O'nun örnekliğinin nasıl anlaşılması, bu örnekliğin O'nun beşerî bütün davranışlarını kapsayıp kapsamadığı, yani sünnet denen şeyin O'nun bütün yaptıklarını yapmak olup olmadığı sorusuna dayanmaktadır. Bu durum, genel itibarıyla iki düşünce temelinde ele alınmaktadır: Bunlardan biri O'nun beşerî eylemleri de dahil bütün davranışlarının teşriî bir değere sahip olduğunu, diğeri ise O'nun bazı davranışlarının beşerî özelliklerinden kaynaklandığını ve bu tür davranışların hüküm koyucu bir değer ifade etmediğini savunmaktadır. Hz. Peygamber'in davranışlarının dîni olan ve olmayan şeklinde ikiye ayrılmasına ve buna göre farklı sünnet tasniflerinin ortaya çıkmasına bu tartışmalar sebep olmuştur. Kanaatimizce yazarın, Hz. Peygamber'in emir veya yasak bildiren söz ve fiillerinin bağlayıcılık açısından taksimini, sünnetin vahiy kaynaklı olup olmamasına veya tevatüre bağlı olarak kesin bilgi ifade edip etmemesine bağlayan bu yaklaşımı, konunun daha iyi anlaşılmasına ışık tutmaktadır. Bu bölümde ayrıca, sahabeden günümüze birçok sünnet taksimine yer verilerek konuyla ilgili okuyucuya toplu bir bakış açısı da sunulmaktadır. Bilgiler aktarılırken nesnellik mümkün olduğunca korunmaya çalışılmış, mevcut görüşler zikredilerek yorumları okuyucuya bırakılmıştır.

Eserde sünnetin geçmişte nasıl tartışıldığı konusu da bölgeler halinde ele alınmaktadır. Örneğin Hint alt kıtası araştırmacılarının konuyla ilgili görüşleri şu şekilde değerlendirilmektedir: Onlara göre İslam'ın asıl kaynağı

Kur'an'dır. Hz. Peygamber esas itibariyle Kur'an'ı tebliğ etmek ve hükümlerini uygulamakla yükümlüdür. Kendi içtihat ve uygulamaları bunun dışındadır. Sünnetin bağlayıcı veya dîni bir nitelik taşıyan kısmı, cüz'î bir bölümünü oluşturan ahiretle ilgili konulardır. Bu görüşleri eleştiren yazar, bölge âlimlerinin Hz. Peygamber'i Kur'an'ın uygulayıcısı olarak kabul etmelerine rağmen, dîni alanda O'nu etkisiz bir konuma yerleştirdiklerini söyler ve bunu bir paradoks olarak değerlendirir. Yazara göre Kuran'a tabi olma konusuna vurgu yapan bölge ulemasının, Kuran'ın Hz. Peygamber'in otoritesine yaptığı vurguyu önemsememesi, bu paradoksun açık bir göstergesidir. (s.47) Sünnetin bağlayıcılığı konusunda Batı'da ve ülkemizde yapılan çalışmalara da değinen yazar, sünnet ve hadislerin daha çok kaynağı, sübûtu ve tarihi ile ilgilenen oryantalistlerin, onun bağlayıcılığı konusuna çok fazla değinmedikleri tespitinde bulunmaktadır. Birinci bölüm, Kuran'da ve hadislerde yer alan ifadelerden hareketle, Hz. Peygamber'in yasaklama yetkisinin bulunduğu, fakat hadislerde geçen yasak ifadelerinin aynı bağlayıcılığa/kategoriye sahip olmadığı tespitiyle sona ermektedir.

İkinci bölümde nehiy kavramı ve mahiyeti hakkında bilgi verilmiş, Hz. Peygamber'in kullandığı nehiy kalıpları tespit edilmiş ve bu kalıplar örnek hadislerle anlatılmaya çalışılmıştır. Nehyin mutlak anlamda tahrîm mi yoksa kerâhet mi ifade ettiği, usul âlimlerinin görüşleri doğrultusunda aktarılmaya çalışılarak, bu konuda üzerinde durulması gereken hususun karine ve delil vurgusu olduğu tespiti yapılmıştır. (s.81) Hz. Peygamber'in nehiy için kullandığı ifade kalıpları ile bu kalıpların içerisinde yer alan mecaz, teşbih vb. edebî ifadelerin Hz. Peygamber'e aidiyeti, özellikle mana rivayetlerinde tartışmalı olsa da, yazara göre, manen rivayetin yaygınlığı, hadislerdeki dilin genel karakteristiğini etkileyecek düzeyde değildir. Çünkü aynı konuda gelen farklı rivayetler ve her bir rivayetin farklı tariklerinin birbirlerini desteklemeleri suretiyle, hadisin metninin önemli oranda Hz. Peygamber'in lafızlarını yansıttığı söylenebilir. Kanaatimizce râvilerin Hz. Peygamber'in sözlerini aktarmadaki hassasiyeti, dile olan vukufiyetleri vb. sebepler de müellifin konuya dair bu görüşünü desteklemektedir.

Üçüncü bölümde, sahâbeden başlanılarak hadis kitaplarının önce tasnif sonra da şerh edildikleri dönemlerde ulemânın hadislerde yer alan nehiylere yaklaşımı ele alınmıştır. Bu konuda özellikle İbn Hibbân'a (v. 354/965) ait *Sahihu İbn Hibban el-Müsnedü's-sahih ale't-tekâsim ve'l-envâ'* adlı eser üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra şerh edebiyatında ve nehiylerin derlendiği müstakil eserlerde Hz. Peygamber'in yasaklarının nasıl tasnif edildiği ve yorumlandığı tahlil edilerek, bu eserlerin muhteva ve metodları hakkında bilgiler verilmiştir. Bölümün sonunda yapılan değerlendirmede, başka

kaynaklara atıflardan ziyade konunun bizzat müellif tarafından değerlendirilmesi kanaatimizce daha isabetli olurdu.

Dördüncü bölümde hadislerdeki nehiylerin anlam ve yorumunda takip edilmesi gereken metod için, aşamalı olarak uygulanması tavsiye edilen şu dört yöntem teklif edilmektedir. Buna göre, rivâyetlerden sağlıklı bir neticeye ulaşabilmek adına öncelikle nehiy ifade eden hadislerin bütün tariklerinin bir araya getirilmesi gerekir. Bu işlemin ardından bir araya getirilen tarikler arasında var olan ihtilafların giderilmesine çalışılır. Sonrasında varsa hadislerin vürûd gerekçesi tespit edilerek rivayetlerin söyleniş amacına göre değerlendirilmesi yapılır. Son olarak da hadiste yer alan nehiylerin bağlayıcılık durumları tespit edilerek, Hz. Peygamber'in söyleme amacı da dikkate alınır ve bu şekilde rivayetten gerekli hüküm çıkarılmış olur. Aslında müellifin nehiy hadisleri için teklif ettiği bu anlama ve hüküm çıkarma metodunun, bütün rivayetler için geçerli olduğu söylenebilir. Zaten çalışmada da belirtildiği üzere (s.243) ulemadan bir kısmı da bu metotları eserlerinde tatbik ederek bunun örneklerini sunmuşlardır.

Son bölümde ise, hadislerde yer alan nehiylerin aynı statüde değerlendirilemeyeceği, farklı anlam katmanlarını ifade edebileceği söylenmiştir. Buna göre bazı nehiyler haramlık, bazıları kerâhet bazıları da doğruyu göstermeye delalet etmektedir. Hz. Peygamber'in ve muhataplarının konumu, yasaklanan konu ve şartlara göre farklı özellikler arz eden bu nehiyleri yazar, yedi ana başlık altında gruplandırmıştır. Seçilen konularda dikkat edilen husus, daha çok konunun bağlamı ile ferdi-içtimai hayattaki yeri olmuştur. Buna göre Hz. Peygamber'den varid olan nehiylerin toplandığı ana başlıklar şunlardır: 1. Müşriklere ve cahiliye adetlerine muhalefet ve tevhid inancını koruma amaçlı nehiyler, 2. İbadetlere yönelik nehiyler, 3. Tıbbi nitelikli nehiyler, 4. Kadınlara yönelik nehiyler, 5. Giyim, kuşam, yeme-içme ve adabla ilgili nehiyler, 6. Alışveriş şekillerine yönelik nehiyler, 7. Şartlara göre Hz. Peygamber'in değişik sıfatlarına binaen nehyettikleri hususlar. Bu başlıkların her biri altında belli nehiy örneklerine yer verilmiş ve örnekte yer alan yasaklama ayrıntılı olarak tahlil edilmeye çalışılmıştır. Seçilen bu örnekler üzerinde yapılan ayrıntılı değerlendirmelerin ve konuyla ilgili ulemanın görüşlerine de yer verilmesinin, hadislerdeki yasakların bağlayıcılığının daha iyi anlaşılmasına katkı yaptığını söyleyebiliriz.

Çalışmada kaynak tarama ve veri toplama aşamasında klasik eserlerden ve günümüze ait çalışmalardan çokça istifade edildiği görülmektedir. Bizce çalışmanın kaynak açısından eleştirilebilecek yönlerinden birisi, ikincil kaynaklara sıklıkla başvurulmasıdır. Çalışmanın